

LITTERATURKRITIK & NYRETORIK

Interessen for retorik som form, som stilistik, trives inden for litteraturkritikken. Det er naturligvis en torn i øjet på nyretorikerne som føler at litteraturfolkene lægger ved til dommene om den 'hule' og 'indholdsløse' retorik. Et replikskifte mellem en litteraturforsker og en retorikforsker i et dansk litteraturtidsskrift sidste år¹ gav Marie Lund anledning til at gå ind i problematikken. Lund er selv litteraturforsker og stærkt optaget af nyretorikken, men finder retorikernes indvendinger overfor litteraturkritikken uambitiøse og upræcise. Hun undrer sig over at de især retter skytset mod dekonstruktionen og ikke nævner nykritikken med ét ord. For netop i brændpunktet mellem nyretorik og nykritik er der meget at hente – for begge parter.

Af Marie Lund

Når retorikforskningen spørger, hvorfor litteraturforskningen kun beskæftiger sig med for-siden af retorik, med retorik som stilistik, er svaret formentligt, at de litterater, der tiltrækkes af retorikken, forstår sig selv som formalister. Ifølge den formalistiske litteraturkritiker blev litteraturkritikken et stærkt teoretisk og metodisk fag fra det øjeblik, den bekendte sig til formalisme. Retorikkens insisteren på, at værket ikke bare er teksten, men en helhed af forfatterens intention, teksten og læserens respons, kan derfor forekomme formalisten noget eksotisk, om ikke blot utidig, antikveret.

Allerede i 1946 skrev W.K. Wimsatt og Monroe C. Beardsley de to artikler, "The Intentional Fallacy" og "The Affective Fallacy", der udtrykte nykritikkens formalistiske 'program'. I den første artikel kritiserer de den forestilling, at forfatterens intention skulle være nogen målestok for kritikerens bedømmelse af værket. Det litterære værk, hævder de, er hverken forfatterens eller kritikerens private ejendom, men er offentligt tilgængeligt. Dets

betydning kan ikke forankres i, hvad forfatteren måtte have haft til hensigt, da han skrev værket. Betydningen ligger ikke uden for værket, før eller efter, men er værk-intern. Og denne betydning er offentlig, da den er skabt af en række objektive, sproglige strukturer:

The poem is not the critic's own and not the author's (it is detached from the author at birth and goes about the world beyond his power to intend about it or control it). The poem belongs to the public.²

Den intentionelle fejltagelse, der også kaldes 'the genetic fallacy', udspringer ifølge Wimsatt og Beardsley af et forsøg på at udlede den kritiske standard af de psykologiske *grunde* til digtet, og den vil uvægerligt ende i biografisme og relativisme. Det samme gælder med hensyn til læserens følelsesmæssige reaktion, der er emnet for den anden af de to artikler. Også ved den affektive fejltagelse gør kritikerne sig skyldig i en sammenblanding af værk-interne og eksterne betydninger:

☛ Marie Lund (født 1968) er ph.d.-studerende ved Institut for Litteraturhistorie, Aarhus Universitet. Artiklen bygger delvist på hendes ph.d.-projekt som også behandler forholdet mellem litteraturkritik og retorik. Har blandt andet skrevet novellesamlingen "Havn" (1996) samt bøgerne "Novelle og begivenhed" (1996) og "Novellen. Indføring til novellegenren" (1997).

1 I "Recensionens retorik", i: *Kritik* 120, gav John Chr. Jørgensen en opskrift på brug af retoriske begreber ved analyse af dagbladsanmeldelser. Hvorpå Charlotte Jørgensen replicerede med "Retorikkens spændetrøje", i: *Kritik* 125-126; mere om hendes indvendinger inde i artiklen.

2 Wimsatt og Beardsley (1954), side 5.

The Affective Fallacy is a confusion between the poem and its *results* (what it *is* and what it *does*) (...). It begins by trying to derive the standard of criticism from the psychological effects of the poem and ends in impressionism and relativism.³

Wimsatt og Beardsley anser ikke enhver reaktion hos læseren for irrelevant, men de betoner, at følelsen altid må behandles som afledt, begrundet af værket. Den kritiske læsning skal altså sørge for at bevare sit primære fokus på digtet - hvis det er sådan et, der er tale om - for resultatet af både den intentionelle og den affektive fejltagelse er, at kritikken bliver subjektiv, og at det litterære objekt forsvinder.

Nykritik og nyretorik

Når den formalistiske skolede litterat støder på tankegangen i den såkaldte nyretorik, vil hun uundgåeligt få en række associationer til Wimsatt og Beardsleys argumentation i de to artikler. Charlotte Jørgensens artikel "Retorikkens spændetrøje" er et godt eksempel på, hvordan dette sammenstød mellem nyretorik og nykritik opstår. Hun tager afsæt i en litteraturforskners forestilling om retorik som en værktøjskasse af stilistiske og kompositoriske analyseredskaber, og bruger dette afsæt som anledning til at formulere sit eget syn på retorikken. Charlotte Jørgensen vender sig imod det synspunkt, at retorik er lig med form, og sætter over for denne instrumentelle betragtning en *funktionel*. Hvad der gør en tekst retorisk, afhænger ifølge Charlotte Jørgensen således hverken af dens form eller af særlige strukturmønstre:

Det afhænger derimod af dens *formål* som kommunikation i den pågældende situation. Er teksten med andre ord *persuasiv* (i bred forstand: *intentionel*), er den retorisk og kan underkastes en retorisk analyse.⁴

Charlotte Jørgensen tilslutter sig den såkaldte nyretorik som en samlende betegnelse for en række tendenser i det 20. århundrede, der

blandt andet har genopdagelsen af Aristoteles' *Retorik* tilfælles. Hvor nyretorikere som for eksempel Perelman fandt, at det klassiske retorikbegreb kun havde overlevet i meget rudimentær form, som *elocutio* eller *ornatus*, greb de selv tilbage til retorikkens helhedsbetragtning, der blandt andet omfatter *inventio* og dermed læren om argumentation og topik. Nyretorikerne rehabiliterer retorikken som indhold:

Det er kendetegnende for dem at feltet på ny udvides, og at opmærksomheden især rettes mod *inventio* - mod hele den proces som går forud for spørgsmål om det mundtlige eller skriftlige tekstprodukts form, og hvad der i det hele taget angår tekstens indholdside.⁵

Det overordnede sigte i Charlotte Jørgensens artikel er at få skabt forståelse for, at retorik ikke blot er et formanliggende, men at retorik som fag omfatter både form og indhold. Hun formulerer det som et fagpolitisk budskab og henvender sig til en litteraturforskning, der blindt reproducerer sin egen fordom om, hvad retorik er. Samtidig er udsagnet om form og indhold selvfølgelig også ment som en sandhed om sproget som sådan. For en litterat, der er nykritisk funderet, forekommer det imidlertid paradoksalt at blive mødt med et krav om at anskue teksten som en helhed af indhold og form. At meningen i den litterære tekst er en kompleks enhed af form og indhold er netop en af nykritikkens mærkesager.

For en nykritisk nærlæser som Cleanth Brooks er det poetiske sprog kendetegnet ved at være *dramatiseret* sprog. At et digt dramatiserer en erkendelse, vil sige, at det ikke opfattes som en sproglig formidling af et allerede eksisterende indhold, men at digtets komplekse struktur af betydning udgør den sandhed, der er digtets. Brooks og nykritikerne vender sig derfor mod parafrasen, der vil isolere tekstens indhold, som om det eksisterede uafhængigt af formen. De mener, at enhver omskrivning, ethvert forsøg på at abstrahere et logisk tankeindhold indebærer et overgreb mod digtet som kunstnerisk eksistensform, mod enheden af form og indhold.⁶

3 Wimsatt og Beardsley (1954), side 21.

4 Jørgensen (1997), side 101.

5 Jørgensen (1997), side 103.

6 Brooks (1947) og Fjord Jensen (1989).

Dekonstruktionens formalisme

Selv om nykritikken og nyretorikken altså er enige om at hævde enheden af form og indhold, skilles de af nykritikkens insisteren på, at denne enhed findes i det litterære værks formelle strukturer. For nyretorikken består det vigtigste slag netop i at bekæmpe formalismetanken. De står så at sige sammen om resultatet, men angriber problemet fra forskellige sider; nykritikken taler for en forståelse af, at den litterære tekst *også* er form, nyretorikken for, at retorikken *også* er indhold.

De to positioner går imidlertid ikke direkte i dialog med hinanden. Det er signifikant, at de danske retorikforskere, der erklærer sig som nyretorikere, ikke nævner nykritikken – og den diskussion, som jeg her forsøger at etablere – med et ord. I stedet synes nyretorikernes kritiske opmærksomhed at rette sig udelte mod den amerikanske dekonstruktion.⁷

Med Paul de Man som den mest markante teoretiker står den amerikanske dekonstruktion for en sprogligt orienteret metafysikkritik. Retorik er et nøglebegreb for Paul de Man, som fokuserer på retoriske troper som åbninger for en dekonstruktion af hele tekstens stabilitet og værdihierarki. Tropen opfattes af Paul de Man ikke som ornament, ikke som en smykkende tilføjelse til det bogstavelige udsagn, men som paradigmatiske for sproget som sådan. At alt sprog altid allerede er tropisk, figurativt, metaforisk og billedligt, bliver den erkendelse, som dekonstruktionen igen og igen vender tilbage til med sine retoriske læsninger.⁸

En beskrivelse af den amerikanske dekonstruktion som et ekstremt tilfælde af formalisme er hverken særligt ambitiøs eller særligt rammende.⁹ Det særlige ved dekonstruk-

tionens rehabilitering af retorikken ligger i en radikal sprogkritik. Dekonstruktionen kan altså ikke reduceres til et budskab om, at alt er form, men må anerkendes som en skærpet opmærksomhed over for sprogets kamp mellem formelle og indholdsmæssige kræfter. Det samme gælder for den dekonstruktive brug af retorikken, der ikke blot kan affejes som endnu en stilistisk analyse. Paul de Mans forkærlighed for retorikkens troper er en vej ind i sproget som sådan, i sprogets formelle side såvel som i dets betydningsproduktion.¹⁰

I en tidlig tekst, "Form and Intent in the American New Criticism" fra 1954, går Paul de Man selv direkte i dialog med den formalistiske litteraturkritik. Artiklens genoptrykning i 2. udgave af *Blindness & Insight* (1983) placerer den ind i bogens overordnede spil mellem blindhed og indsigt. 'Plottet' er således, at nykritikken lider af teoretisk blindhed, men at den uafvidende bærer på den største indsigt.

Paul de Man lægger i artiklen nykritikkens begreb om værkets autonomi under lup, og rejser spørgsmålet, om der er nogen forbindelse mellem forfatterens erfaringer og tekstens form – og bredere, om en forbindelse mellem en teksts semantiske indhold og dens form kan tages for givet. Det mener de Man ikke, at den kan; en tekst er ikke en organisk helhed. Han mener, der er grund til at skelne mellem intentionelle og naturlige objekter, og illustrerer forskellen ved at sætte en stol over for en sten. En stol er beregnet til at blive sidet på, og denne brugsværdi er definerende for stolen. Stolen er derfor et intentionelt objekt. Derimod er en sten, hvis fulde betydning kan siges at være lig med totaliteten af sansedtrykket, et naturligt objekt.

Paul de Man anklager nykritikken for at behandle litterært sprog som et naturligt objekt, der kan begribes udtømmende gennem sin fremtrædelsesform. Det er en fejl, der skyldes en misforståelse af, hvad intentionali-

7 Se for eksempel Kock (1997).

8 At sproget er grundlæggende figurligt, vil simpelthen sige, at sproget er en figur, og derfor ikke tingen selv. Man kan derfor ikke sætte sig ud over sprogets retoricitet, og for eksempel gennem et sprog, der er renet for tropismer, nå frem til en mere pålidelig eller sandere fremstilling af verden. Rosiek (1996).

9 Jævnfør også Rosiek (1996), side 21: "Hvis man med dekonstruktionens rehabilitering af retorikken blot mener en øget opmærksomhed over for formelle størrelser, altså alt det, som ikke er indhold, betydning, ide, tema, verdensanskuelse, så er der ikke noget afgørende nyt i dekonstruktionen." Rosiek.

10 Særligt fremtrædende bliver dette måske i litterære tekstlæsninger af blandt andre J. Hillis Miller, Barbara Johnson og Jonathan Culler. Eksemplarisk er J. Hillis Millers læsning af Wordswords sonet "Composed upon Westminster Bridge", hvor den dobbelte betydning i digtets centrale metafor fremhæves som essentiel for poetisk sprog. Metaforens betydning rækker i Hillis Millers optik ud over den specifikke læsning og bliver et såkaldt lingvistisk moment, der demonstrerer en radikal åbenhed i figurens samtidighed af to betydninger. Miller (1985).

ter er. Intention skal ikke forstås som en overføring af et mentalt indhold fra forfatteren til læseren – “as one would pour wine from a jar into a glass”¹¹ – men er simpelthen strukturel. At noget (en stol, en tekst) har en intentionel struktur, indebærer et subjekts engagement uanset dette subjekts empiriske overvejelser:

The structural intentionality determines the relationship between the components of the resulting object in all its parts, but the relationship of the particular state of mind of the person engaged in the act of structurization to the structured object is altogether contingent.¹²

Paul de Man anklager den amerikanske formalisme for kunstigt at have adskilt tekstens overflade fra de dybder, der understøtter den, og dermed for at have negligeret den intentionelle struktur i litterær form:

The result would be a hardening of the text into a sheer surface that prevents the stylistic analysis from penetrating beyond the sensory appearances to perceive this “struggle with meaning” of which all criticism, including the criticism of forms, should give an account.¹³

Men nykritikerne er, som forudskikket, kloge – end de aner, hvilket skyldes en lykkelig diskrepans mellem deres teoretiske formodninger og deres praktiske resultater. Den praktiske nykritiske tekstanalyse består nemlig af nuancerede læsninger, som finder ikke én mening (som i et naturligt objekt), men en flerhed af betydninger, der kan være radikalt uoverensstemmende.¹⁴ I stedet for at vise os en verden, der er sammenhængende og kohærent som i den naturlige verden, tager nykritikken os ifølge de Man med til en diskontinuerlig verden af refleksiv ironi og ambiguitet.

I artiklen restituerer Paul de Man forfatterintentionen, hverken mere eller mindre. Men

11 de Man (1983), side 25.

12 de Man (1983), side 25.

13 de Man (1983), side 27.

14 Således er nykritikkens kompleksitets-søgende digtlæsninger ofte optaget af begreber som ironi og paradoks. Hos Brooks finder man et helt essay om “The Language of Paradox”, men særligt illustrativt udfoldes begrebet om modstridende betydninger i hans berømte analyse af Keats’ “Ode on a Grecian Urn”.

dermed ønsker han ikke at gøre den faktiske forfatter og hendes mulige hensigter til litteraturkritikkens objekt – han er enig med nykritikken i deres fokusering på teksten og sproget. Derimod er hans pointe af ontologisk art; en litterær tekst er faktisk forskellig fra en sten, idet den har eller kan have betydninger, der rækker ud over det faktum, at den er en tekst.

Paul de Mans retter sin kritik mod Wimsatt og Beardsleys afvisning af intentionalitet, men denne eksplicitte uenighed synes at glide ud mellem mellem fingrene på den, der forsøger at holde den fast. Wimsatt og Beardsleys opgør var primært rettet mod en litteraturkritik, der søgte efter tekstens svar i forfatterens psykologi. Dette opgør var i høj grad historisk betinget. Det opstod af et behov for at komme biografisme og impressionisme i litteraturkritikken til livs – noget Paul de Man næppe ville modsætte sig. Han understreger selv, at relationen mellem den skabende persons bevidsthed og det skabte objekts betydning er kontingent.

Reel uenighed mellem de Man og nykritikken er der altså ikke; også nykritikken forstod, at teksten har en intentionel struktur, og at den derfor rummer en flerhed af betydninger. Perspektivet i de Mans argumentation er snarere, at han påpeger en iboende svaghed i nykritikkens teoretiske fundament. Wimsatt og Beardsleys opgør med den intentionelle fejltagelse indebar samtidig en reduktion af sprogets flertydighed til den udtømmende bogstavelighed, som definerer ethvert objekt uden intention.

Intention som betydning

En endnu mere tegnteoretisk funderet argumentation for den strukturelle intentionalitet finder man i Steven Knapp og Walter Benn Michaels’ artikel “Against Theory” fra 1982. De mener ikke, at en teksts betydning (‘meaning’) kan adskilles fra forfatterens intenderede mening. At forestille sig intentionsløs betydning er for dem at se en umulighed. De underbygger deres påstand med følgende eksempel.

Hvis man går på stranden og pludselig ser

ordene "A slumber did my spirit seal" (samt resten af ordene i det velkendte digt) skylle op som indskrift i sandet, hvad har man da grund til at formode? Skyldes bølgedigtets umiskendelige lighed med et digt af Wordsworth en eller anden intentionel akt (en ånd i havet eller Wordsworths genfærd), eller er den blot tilfældig (og skyldes erosion, perkolation)? Den første fortolkning er ifølge Knapp og Michaels nok urimelig, men den sidstnævnte, at ordene skulle være opstået tilfældigt, er direkte umulig. Hvis ordene opfattes som tilfældigt opståede, vil de nemlig slet ikke være ord; de vil blot *minde om* ord:

to deprive them of an author is to convert them into accidental likenesses of language. They are not, after all, an example of intentionless meaning; as soon as they become intentionless they become meaningless as well.¹⁵

Knapp og Michaels afviser altså, at der findes betydning uden intention. Denne principielle pointe medfører imidlertid ikke, at tekstfortolkere hermed kan vende tilbage til før-formalistisk intentionalisme. Knapp og Michaels betoner tværtimod, at der ingen praktiske konsekvenser følger af deres pragmatiske afvisning af distinktionen mellem betydning og forfatterintention. For at opfatte noget som et tegn, forudsætter vi en intention – men indsigten heri vil være fuldstændig uden indflydelse på vores praktiske fortolkning:

Since language has intention already built into it, no recommendation about what to do with intention has any bearing on the question of how to interpret any utterance or text. For the nontheorist, the only question raised by the wave poem is not *how* to interpret but *whether* to interpret.¹⁶

At anerkende intentionalitet i en tekst er derfor blot at anerkende, at der er en tekst.¹⁷ Knapp og Michaels argumentation er her, for-

uden at være rettet mod nykritikkens 'intentionelle fejlslutning', og deres forestilling om sprogets offentlige, objektive betydning, tillige en kritik af dekonstruktionens idé om absolut betydningsspredning. Deres pointe er, at vi er nødt til at medtænke en intentionalitet for overhovedet at opfatte noget som del af et sprog, som tegn. Det bliver således meningsløst at tale om 'rene tegn,' der blot er form og altså uden betydning. Hvis de opfattes som tegn, opfattes de som betydningsbærende, ellers er de ikke tegn.

De to forfattere betoner igen og igen, at diskussionen er rent principiel, og at den er ikke anvendelig i forhold til faktiske fortolkningsstridigheder. Den bringer altså intet skyts til metodiske tvister om, hvordan man mest samvittighedsfuldt griber interpretation af litterære tekster – og i det hele taget sprog – an. At al fortolkning beror på en forestilling om, at sproget har et indhold, og at det samtidig er intentionelt, er ingen rettesnor for, *hvad* et givent indhold er. I en strid mellem uforenelige fortolkninger vil ingen af de stridende parter kunne opsøge forfatteren og få verificeret sin udlægning. Intentionalitet er simpelthen et sprogligt grundvilkår, som ikke rummer nogen hjælp for den enkelte tekstfortolker.

Der er dog et helt afgørende perspektiv i Knapp og Michaels' argumentation, som kommer den enkelte tekstfortolker til gode. Deres artikel er nemlig implicit et teoretisk forsvar for den kritiske praksis, den analytiske tekstlæsning og fortolkning. Ved at genindføre intentionalitet som et sprogligt karakteristikon tilbageviser de det nykritiske dogme om, at sproget har en objektiv og derfor offentlig tilgængelig betydning. Denne tese om sproglig autoritet udgør svagheden i nykritikkens teoretiske fundament, fordi den er nødt til at ignorere alle de tilfælde af fortolkningsmæssig uenighed, hvor autoriteten viser sig at svigte, og hvor uafgørligheden råder.

Samtidig gør Knapp og Michaels det muligt pragmatisk at standse den dekonstruktive accentuering af sprogets uendelige betydningsspredning, og deraf følgende foragt for en hermeneutisk fortolkende tilgang til tekster. Som Knapp og Michaels' eksempel viser,

¹⁵ Mitchell (1985), side 16.

¹⁶ Mitchell (1985), side 24.

¹⁷ På dette grundlag kritiserer de også de Man, som i sin Rousseau analyse i "The Purloined Ribbon" fremhæver et moment, hvor sproget er uden betydning og dermed åbenbarer sproget som støj. For Knapp og Michaels er dette en eklatant misforståelse, da sproget, idet det mister sin betydning, ophører med at være sprog.

kan vi heller ikke efter dekonstruktionen sætte os ud over intentionaliteten. Når man har opgivet forestillingen om sprogets objektive betydning, kan man ikke positivt sætte nogen grænse for sprogets betydningsspil og spredning. Ikke desto mindre forudsætter man, idet man opfatter noget som sprog, at det ikke har alle betydninger, men én.

Litteraturkritikken i dag

I USA har litteraturstudiet siden dekonstruktionen taget en såkaldt kulturel drejning, der har åbnet faget for politisering og historisering. Denne udvikling i 1980'erne og 1990'erne kan overordnet ansues som en reaktion mod nykritikkens og dekonstruktionens ensidige formalisme. Men den kan også opfattes som en iboende konsekvens af den nedbrydning af grænser, for eksempel mellem fin- og populærkultur, som forskellige poststrukturalistiske tendenser har ført med sig.

Steven Mailloux har i dette kulturelle felt fundet sin egen niche for det, han kalder 'rhetorical hermeneutics'. Hvor lovende denne selvvalgte betegnelse for hans metode end er for forholdet mellem retorik og litteraturkritik, indfried den efter min mening ikke sine løfter. Mailloux' kobling af litteraturteoretiske refleksioner med retoriske iagttagelser er først og fremmest et meget tidstypisk eksempel på, hvordan de amerikanske intellektuelles interesse er skiftet fra litteratur- til kulturstudier. Mailloux' kulturelle studium er endvidere historisk¹⁸, og kan i praksis udmønte sig i en undersøgelse af, hvordan en metafor som "reading as eating" fungerer i et samfund i en specifik historisk periode. Litteratur interesserer ham, for så vidt den også er et udtryk for de retoriske mekanismer i den konkret afgrænsede kultur, men den kan aldrig være *mere* eller *andet* end en tekst på linje med andre af kulturens tekster (som for eksempel reklamer og MTV).

Mailloux viser med sin retoriske hermeneutik derfor efter min mening næppe den bedste vej til at foretage en kobling af retoriske og litteraturteoretiske refleksioner. Hans kultur-

historiske metode kan ikke erstatte et litteraturstudie med æstetiske interesser – og den kan samtidig kun reducere retorikken ved endnu en gang at behandle den som en trope i omløb. Men Mailloux' version af litteraturteori og retorik er heller ikke den eneste mulige. Tværtimod vil jeg på baggrund af ovenstående diskussion af nyretorikken og nykritikkens begreber om formalisme og intentionalitet hævde, at netop dette felt tilbyder et alternativ til kulturstudiet. Det vil være min påstand, at man med nyretorikken kan finde ind til den force, som var nykritikkens – den tekstnære analyse af litterære værker – og samtidig gå bagom nykritikkens teoretiske svagheder.

Som det skulle være fremgået, er brændpunktet i forholdet mellem nykritik og nyretorik værkbegrebet. De to positioners enslydende krav om at opfatte værket som en enhed af form og indhold, undergraves nemlig af deres modstridende holdning til værkbegrebet. Nyretorikkens værkhelhed er ganske enkelt ikke foreneligt med nykritikkens idé om den intentionelle og den affektive fejlslutning.

Imidlertid lader de to positioner sig modificere ikke så lidt. Nykritikkens opfattelse af værket som et isoleret ikon af objektivt sprog er sårbart over for de indvendinger af helt principiel art, som rejses af Paul de Man, samt af Knapp og Michaels. Nykritikernes kategoriske afgrænsning af litteraturkritikkens objekt til at være det litterære værk – og ikke en undersøgelse af den biografiske forfatter eller læser – er ikke holdbar som en tegnteori om, hvor betydning kommer fra. Den ligeså nykritiske idé om et offentligt, men altså også frit svævende sprog medfører nemlig af principielle eller pragmatiske grunde et behov for at anerkende intentionalitet som en strukturel forankring af sproget.

I den forstand nærmer nykritikken sig retorikkens holdning om, at den talendes hensigt skal inkluderes i en forståelse af værket. Omvendt vil det formodentligt være en fordel for nyretorikken, om den ikke blot ignorerer de motiver, som oprindeligt lå til grund for nykritikkens formalistiske definition af værket. Det vil for eksempel oplagt være nyreto-

¹⁸ "Rhetorical hermeneutics uses rhetoric to practice theory by doing history" lyder Mailloux' slogan i Cain (1996), side 3.

rikken til gavn at studere den begrundelse, som Wimsatt og Beardsley giver, når de betegner forskning i forfatterens private hensigter og læserens følelsesmæssige reaktioner som 'fejlslutninger' – fordi det måske kan forhindre nyretorikken i at kaste sig ned i samme eller lignende værkfremmede faldgruber.

For litteraturkritikken er udbyttet af at skele til retorikken for mig at se potentielt stort. Den strukturelle intentionalitet giver nykritikken et stærkere teoretisk grundlag og sikrer dermed nogle af de kritiske dyder, som forbindes med nykritikken som metode. Til disse dyder henregner jeg i særdeleshed, at nykritikken beskæftiger sig med litteratur, og at den læser det enkelte værk i sin helhed – og ikke som en lap i et broget, post-strukturalistisk tæppe, gjort af kulturelle tekststumper.

Generelt vil nyretorikken kunne påvirke litteraturforskningen med metodiske forskydninger eller udvidelser, alt sammen med muligheden for helt nye og tankeprovokerende resultater. Mere konkret kan man som eksempel pege på, hvordan en tidlig nyretoriker, Kenneth Burke, og hans begreb om *persuasio* i *A Rhetoric of Motives* fra 1955, kan bruges i forhold til litterær tekstlæsning. Burke tager netop fat i den klassiske retoriks forestilling om sproget som overtalelse:

Whereas poetic language is a kind of symbolic action, for itself and in itself, and whereas scientific action is a preparation for action, rhetorical language is inducement to action (or attitude, attitude being an incipient act).¹⁹

Selv om Burke i citatet her skelner mellem poetisk og retorisk sprog, kan hans teori om et retorisk motiv, der vil overbevise (eller overtale, påvirke, fremkalde, bevirke) til handling eller holdning, vise sig særdeles relevant for litterær tekstlæsning. For ham er retorikken uløseligt knyttet til ordkamp, til skænderi, men han forudsætter alligevel et generelt

identifikationsprincip mellem de stridende parter, når de forsøger at overbevise hinanden. Retorikken opstår således, når vi bevæger os uden for et område af strenge sandt-falske oppositioner, og er snarere knyttet til konflikter, der principielt er uafgørlige, for eksempel konflikter af moralsk art.

Burkes egne eksempler på retoriske situationer er ofte hentet fra litteraturen, men det er desuden næppe til at overse, hvorfor ovenstående beskrivelse af retorisk sprog er oplagt at inddrage i analysen af litteratur. Mange romaner, noveller og fortællinger er netop kendetegnet ved tematisk at handle om en konflikt, rettet enten mod omverdenen eller udmøntet i en indre krise, som giver anledning til retorisk *persuasio* i Burke'sk forstand.²⁰

Selv om Wayne C. Booth ikke kan betegnes nyretoriker, kan grundlaget for hans analyser af litteraturens retorik i *A Rhetoric of Fiction* (1961) minde om nyretorikkens bestræbelser. Også for Booth er det centrale retoriske element *persuasio* - men i hans tilfælde fortolkes overtalelse mere strukturelt som forfatterens kommunikation med læseren, eller rettere den måde, hvorpå forfatteren gennem værket påvirker eller påtvinger læseren sin verdensanskuelse.

Retorikforståelsen hos begge disse forfattere er i hvert fald eksempler på, at et retorisk litteraturstudie ikke behøver være begrænset til en stilistisk analyse af, hvordan en metafor eller en anden trope afsætter betydning i det enkelte digt. Men disse tidlige tiltag forekommer stadigt pioneragtige og uden egentlig opfølgning i den senere litteraturforskning, hvor interessen for retorik har været særligt domineret af dekonstruktionen. Til trods herfor kan de nu se ud som en åbning ind i et forskningsfelt med plads til både litteratur og retorik - til en forskning i litteraturen og dens retoriske motiver.

²⁰ I artiklen "Begivenhedens minimalisme" analyserer jeg en novelle af Raymond Carver, blandt andet ud fra Burkes retorikbegreb. Der er via analysen af hovedpersonens (og fortællerens) konflikt og krise forsøgt at drage perspektiver til novellen som genre. Lund (1998), se endvidere Lund (1997).

¹⁹ Burke (1955), side 42.

Litteratur

- Booth, Wayne C. (1961): *A Rhetoric of Fiction*. The University of Chicago Press.
- Brooks, Cleanth (1947): *The Well Wrought Urn*. Harvest Books, New York.
- Burke, Kenneth (1955): *A Rhetoric of Motives*. George Braziller, Inc., New York.
- Cain, William E. (ed.) (1996): *Reconceptualizing American Literary/Cultural Studies. Rhetoric, History, and Politics in the Humanities*. Garland Publishing, New York and London.
- Culler, Jonathan (1981): *The Pursuit of Signs*. Cornell University Press, New York.
- Fjord Jensen, Johan (1989): *Den ny kritik*. Forlaget Kimære, Århus.
- Johnson, Barbara (1989): *A World of Difference*. Johns Hopkins University Press.
- Jørgensen, Charlotte (1997): "Retorikkens spændetrøje", i *Kritik* 125-126.
- Knapp, Steven og Michaels, Walter Benn (1992): "The Impossibility of Intentionless Meaning", i Gary Iseminger (ed.): *Intention and Interpretation*, Philadelphia.
- Kock, Christian (1997): "Retorikkens identitet", i: *Rhetorica Scandinavica* nr. 1/1997.
- Lund, Marie (1997): *Novellen. Struktur, historie og analyse*. Centrum.
- (1998): "Begivenhedens minimalisme", i *Æstetikstudier* nr. 6, Aarhus Universitetsforlag.
- Mitchell, W.J.T. (ed.): *Against Theory. Literary Studies and the New Pragmatism*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Mailloux, Steven (1991): "Rhetorical Hermeneutics Revisited", i *Text and Performance Quarterly* 11.
- Man, Paul de (1983): *Blindness and Insight*. Routledge, London.
- Miller, J. Hillis (1985): *The Linguistic Moment: from Wordsworth to Stevens*. Princeton University Press.
- Rosiek, Jan (1996): "Retorikkens rehabilitering og retorisk læsning", i *Ny Poetik* nr. 6.
- Wimsatt, W.K. og Beardsley, Monroe C. (1954): *The Verbal Icon*. University of Kentucky Press.

RETORIK for DØDELIGE

Retorik er andet end forskning.
Det er også et praktisk håndværk
med anvendelsesmuligheder i både fritid & erhverv.
RetorikMagasinet bygger bro mellem universitet og hverdag

RetorikMagasinet
Er et dansk fagmagasin for praktiske retorikere
– skrevet på dansk, men med retorik som fokus.

Abonnement: Dkr 100,- /i Sverige, Norge & Finland kr 130,-
Rabat til Rhetorica Scandinavica-abonnenter.
(+45) 31 23 31 68

<http://www.syvmil.dk/rm.htm>